

1. Pavoučí ženy a ubohá tlustá moucha

Skóre: 0.80
Název: Pavoučí ženy a ubohá tlustá moucha
Zdroj: Lidové noviny
Datum: 01.12.2012
Str.: 1
Zpracováno: 01.12.2012 04:11:55
Náklad: 51028
Ročník: 25
Číslo: 281
Rubrika: Příloha - Orientace
Autor: JIŘÍ PEŇÁS
Odkaz: <http://www.lidovky.cz/>
ISSN: 0862-5921
Jazyk: cz
Oblast: Celostátní deníky
Zkratka oblasti: DC
Zkratka zdroje: DCLN
Identifikace: DCLN20121201010050
Klíčová slova: -

Literární recenzent o svých rozpacích z tvorby současných českých spisovatelek

Doporučení Evropské komise o čtyřicetiprocentním zastoupení žen ve vedení firem má česká literatura již dlouho splněné a pravděpodobně překročené. Bez žen by současná česká beletrie byla pouhým torzem, prořídilým houfcem posledních mohykánů, pár klasiků ze spolku podivínů, kteří to ještě nevzdali, i když k tomu mají dost důvodů. To s ženami je to jiné. Ty píší, píší a píší...

Píší proto, že to tak cítí. Těž proto, že je to baví a těší, což je méně vznešená forma toho "cítění". To je velmi častá odpověď autorek, aniž by však na tu otázku musely odpovídat. Lze ji číst v jejich textech, ve způsobu, jakým nakládají s jazykem, se svými postavami, s logikou příběhu a smyslem slov, jež mohou znamenat cokoli, když jsou tak cítěna.

Cít lze "vycítit" v důrazech, jež kladou na intuici, iracionalitu, na vnitřní instinktivní hlasy, které je vedou jako slepce bezpečně po úskalích vyprávění, jež se často podobá cestám v labyrintu, ve kterých zabloudit a ztratit se neznamena nic výjimečného. Neboť ony to tak cítí. Cít je jejich maják, který jim svítí v tmách. Následují ho.

Muž obvykle píše z jiného důvodu: muž píše, protože chce – nebo ho něco z vnějšku nutí. Chce psaním obvykle něčeho na úrovni svých možností dosáhnout. Třeba i klidu a pohodlí: často bývá psaní jeho "zaměstnání" a on to tak bere. Je to profese, řemeslo, žádná mystika a vnitřní puzení. Je pozorovatel a zapisovač. Chce napsat text, aby v něm něco vyjádřil, někoho zaujal, někoho pobavil či naštvál, někoho o něčem přesvědčil.

Výsledkem toho bývá, že často spíše někoho znudí, podvede, otráví a tak dále. V obou případech tímnějším může také být on sám, neboť i pro muže je psaní často formou hovoru se sebou samým. Obvykle však chce mít partnera, čtenáře. Jeho psaní je dobré, nebo úplně idiotské, ale to závisí na jeho intelektuálních kvalitách – a na talentu je vyjádřit –, nikoli na citových dispozicích a rozpoložení. Děje-li se tak, muž by měl zpozornět, dát si sprchu a raději nic nepsat. Nedopadne to dobře – a platí to i pro největší lyriky. Muž často, možná většinou, píše proto, aby dosáhl něčeho jiného, než jen napsal text. Například – a býval to velmi častý případ – vydělal peníze, získal slávu a uznání (třeba jen u pár přátel) či sexuální výhodu nad těmi, kteří nepíšou. Freudova teorie sublimace, často připomínaná Škvoreckým, vzniká právě v době, kdy se literatuře skvěle daří a je na vrcholu společenské prestiže. Vyplatilo se být dobrým spisovatelem. V širokém slova smyslu toho slova "vyplatit", tragické možnosti nevyjímaje. Při vši účtě k našim spisovatelkám – jejich psaní jejich sexuální přitažlivost nezvyšuje, alespoň tedy ne bezprostředně. Goethe byl zajímavý ještě jako osmdesátiletý...

Tyto mužské pragmatické motivace platily přinejmenším po dvě století, kdy literatura představovala jednu z důležitých forem mocenského zápasu – národního, ideologického, politického. A pod tím, dlouho skrytě, též samozřejmě onoho sexuálního. Tento zápas, vedený různými prostředky, mezi něž patřilo umění, byl až na výjimky (každá národní literatura měla svou "Němcovou", i když ta česká ji měla nejlepší...) plně v rukou mužů. Ku prospěchu obou pohlaví, stejně jako čtenářů a literatury, vyvrcholil tento maskulinní diktát v machistické a nesmírně přitažlivé stylizaci autorů chlapského (pod povrchem velmi zranitelného) typu, jako byl například Ernest Hemingway nebo Henry Miller. U nás, v plebejstější podobě, třeba Hašek nebo Hrabal.

Tato z podstaty mužská motivace v západní civilizaci však evidentně slábne amizí, byť globální úspěchy především komerčního rázu se stále ještě nevylučují – neúspěšnějšími autory naší doby jsou ženy – Danielle Steelová a J. K. Rowlingová! V českém prostředí pak zcela určitě skomírá. Pustit se do psaní je ekonomicky, ale i prestižně pro muže velmi nejistou strategií, mocensky pak přestala literatura hrát roli úplně. Přináší jí to samozřejmě jisté výhody: literatura je svobodnější a nezávislejší než kdykoli předtím, může si toho po formální stránce dovolit mnohem více než dříve, může být jakkoli divoká, svobodná, subverzivní a nespoutaná. Může se věnovat jen sama sobě. Ale to za cenu, že zajímá stále méně lidí. A nikoho nezajímá, to není právě mužská ambice.

Bytosti pro jiné bytosti Ani ženská spisovatelka zcela jistě není tvor zcela oproštěný od tužeb vyniknout a být respektován. Ale děje se tak v jiných souřadnicích než v těch mužských. Jejich texty chtějí zasáhnout jinou sféru vnímání a (sebe)prožívání. Ženská spisovatelka nastupuje na vyklizenou plochu, kterou tu "stará" kultura nechala v té podobě, která ji buď příliš neoslovuje, nebo je pro ni přímo harampádím a veteší. Tato krajina přitom už není vykolikována tradičními pojmy, nároky a pravidly, nelze ji měřit žádnými kdysi zavedenými kulturními pojmy, proudy či styly.

Spisovatelky, o nichž bude řeč, nezajímají příliš konvenční otázky starého mužského světa, proč se věci staly tak, jak se staly, a co z toho plyne. Z jejich pohledu se ani stát nemusely, protože kauzalitu u nich nahrazuje mystériem a magické včítění se. Věci se prostě dějí a ony je registrují jinými aparáty než jen rozumem, který je stejně orgán nespolehlivý a matoucí a už tolikrát selhal. Kauzalita a realistické zobrazení nejsou směr, který by byly ochotny následovat. Tyto autorky se svými receptory vstupují tedy do prostoru zvláštního vakua, které ony naplňují svou povětšinou nesentimentální, nikoli už pasivní a tradičně traktovanou smyslovostí, v níž žena hrála submisivní roli – a s tělem související senzitivitou.

Jejich rozchod se starými úlohami, které literatura hrála, přitom pravděpodobně rezonuje s duší dneška i v tom, že jejich psaní vlastně

žádný vyšší, závazný a k tradici odkazující styl nemá, je intuitivní a neuspořádaná a čtenáře k ničemu nepřipoutává. Jsou to texty tvořené "jinými bytostmi" pro "jiné bytosti". Postavy a příběhy, kterými je autorky vedou, jsou literárními a umělými kreacemi, které nemají předlohu v reálném životě a fyzickém světě, ale svou výtvorem fantazijního snění, smyslů a touhy. Jejich povaha je básnická, ale forma prozaická. Báseň, kterou by možná pro vyjádření takových pocitů volil muž, však se sebou nese nějaké tvarové omezení, které sice již není dávno závazné, ale přece jen. Próza naproti tomu snese všechno. Pokud jde o mě, respektuji, že chtějí a oslovují dosti jiné čtenáře než ty, kteří vyrostli na posledních autorech klasické modernistické a humanistické literatury: tedy žádný Škvorecký s melancholií vypravěčského nadhledu, žádný Hrabal a jeho "perličky na dně", jeho okouzlení okrajem a stálá připravenost k existenciální vzpouře, jejíž velikost je v tom, že spolehlivě ztroskotá. "Hrabal, fuj," jak si mimochodem do deníčku zapíše velmi nesentimentální hrdinka jedné z výrazných autorek dneška. Zatrnulo mi přitom, ale zcela jsem chápal, že nemůže jinak. Tak to cítí.

Pokračování na straně 22

Dokončení ze strany 21

Abych byl konečně konkrétní, řeč je o autorkách, většinou ještě ne čtyřicetiletých – a některých opravdu velmi mladých –, jako je Petra Hůlová, Petra Soukupová, Markéta Pilátová, Magdalena Platzová, Radka Denemarková, Jana Srámková, Jakuba Katalpa, Františka Jirousová, Marie Michlová, Bára Gregorová, Kateřina Tučková, Bianca Bellová, Natálie Kocábová a bohužel zesnulá Hana Andronikova. Tato jména – a několik dalších – představují femininní ofenzivu dnešní české literatury. Jsou mezi nimi držitelky různých literárních cen, některé jsou docela úspěšné i komerčně, překládají se, co chvíli s některou z nich vyjde rozhovor v nějakém populárním časopise, který není určen pro úplně infantilní publikum. Jsou to spisovatelky dneška.

Hned je však třeba říci, že jsou mezi nimi zásadní rozdíly a ani pro jednu neplatí stoprocentně, co zde bylo dosud řečeno – a co řečeno bude. Nespojuje je ani žádná vědomě sdílená ideologie, očekával-li by někdo, že v nich bude možné vyhmátnout zřetelněji nějaké feministické postoje, velmi by se mýlil. Tyto mladé ženy mají emancipaci dávno za sebou a jednoduše v ní po svém žijí. Každá z nich je samozřejmě v dílčích věcech jiná (a autor tohoto článku netvrdí, že má všechno přečteno...) – liší se naturelem, inklinací, cudností či sexuální otevřeností; rozděluje je životní zkušenost, v níž často nechybí poznání cizích krajů, jiné se bez ní obejdou, odlišuje je míra, se kterou dávají najevo svou vzdělanost a sečtělou, někdy až hltavou a velmi rafinovanou, či naopak působí dojmem, že nikdy nečetly nic jiného než své texty – nebo nějaké komiksy.

Nutno říci, že některé jejich knihy se číst nedají, aspoň v běžném slova smyslu – a když, tak ne celé. Číst se nedá zcela jistě ani mnoho mužských knih, ale tam je aspoň jasný důvod – jsou blbé a nudné, neboť takový je autor. U žen je to jiné: o žádné z nich bych neřekl, že je hloupá nebo že má nemožné názory. O řadě mužských autorů nemám v tomto smyslu pochybnosti. U těchto žen to z jejich textů nejde poznat – nemluvíme teď o literatuře triviální, která má také své reprezentantky. "Nečitelnost" tohoto druhu je přímou součástí jejich vyjádření. U některých čtenář (mého typu) usíná hned, jiné, je jich menšina, až po obvyklé dávce. U většiny, byť se i do nich musí poněkud nutit, ho ale něco přesto vede k tomu, aby četl dál. Některé jsou zcela za trest a autor nevěří, že jejich knihy někdo dočteť do konce, i když to mnozí recenzenti tvrdí. Důvodem, proč jiné zase čtenář přece jen dočte, není až na výjimky zvědavost, jak příběh skončí, neboť jen výjimečně tu jde o tak standardní a "banální" záležitosti, jako je zápletky a její rozuzlení – a když už, tak jsou konstruovány tak uměle, že ono rozpletení je samo o sobě dalším konstruktem. Je to literatura, která většinou opustila to, čemu se říká mimetická, tedy zobrazovací funkci umění. Tyto ženy většinou – ne opět všechny – nezajímá líčení prostředí, stavba charakteru či psychologická kresba charakteru. Tyto stavební prvky jsou nahrazeny pojivem emocionalita a senzibilita, byť opět různě husté a konzistentní: od přemrštěné rozčitlivosti po "cool" agresivitu.

Kdybych hledal jednoho prostého společného jmenovatele, tak je to nápadná vážnost a absence ironického odstupu, ba humoru, tedy jevu zřejmě velmi mužského a antiiluzivního, který by byl rušivým prvkem v jejich světě, do kterého smích jakoby nepatří. Některé texty bývají plné absurdit a fantazijního třeštění, ale humoru je v nich asi tolik jako na mé hlavě vlasů. Sem tam nějaký vzduch.

Tyto ženy nepiší něco, ale píší "se". Příkazem, byť třeba podvědomým, je vyjádřit prostřednictvím textu samy sebe. Psaní je pro ně nástrojem sebevyjádření a sebepoznání: muž tuto potřebu tak naléhavě necítí, nebo ji aspoň snaží nedávat zřetelně najevo, neboť je to poněkud ošemetná potřeba. Ženská autorka nerozumí tomu, proč by to činit neměla. Promlouvá z ní tušení, její bytí, její vlastní intuitivní energie, se kterou souká ze sebe své texty jako vlákno, jež vzápětí snove do elastických pavučin. Nepojmenovává skutečnost, ale matně, zato velmi sugestivní tušení o této skutečnosti. Nějak tak to "je", a pokud není, tak moje – citová – empatie mi říká, že na tom nezáleží. Jde o podstatnější věci než o skutečnost: o mé citění a prožívání...

Několik příkladů knihy psané českými autorkami jsou samozřejmě rozmanité. Namátkově tu vyberu ty, o nichž jsem jako recenzent psal. Klasicky stavěné romány Kateřiny Tučkové (Vyhnaní Gerty Schnirch, Žitkovské bohyně) splňují představu, jak vypadá ženská nebo snad dívčí preciznost, se kterou svědomitá a svých povinností velmi dbalá studentka, literární premiantka, splní svůj úkol. Tím je zpracovat na vysoké úrovni závažnou látku, která má potenciál zasáhnout čtenářskou zvědavost a splnit její očekávání. Používá přitom tradiční realistické či dokumentaristické postupy, které jí nezabrání rozvinout svůj sklon k melodramatickému a rozvěklému ulpívání a prodlévání. Jejím protikladem je úsečná a "drsná" Petra Soukupová, jejíž chladný "cool" styl působí, jako by v ní ženskost zamrzla ve stadiu pubertálního vzoru. Potíž s jejími texty má ten, kdo vnímá literaturu jako estetickou disciplínu. Deníkový román Marta v roce vetřelce je mistrovským zobrazením prázdnoty, která je narušena nárazem, střetem s jinou prázdnotou. Soukupová zobrazuje banalitu způsobem, u nějž vzniká podezření, že není zobrazením, nýbrž už banalitou samotnou...

Mimo hlavní proud a jako svého druhu antipod intuitivního psaní stojí za to uvést čtyřsetstránkový román Františky Jirousové Vyhnaní: čtyři postavy spolu musí trávit čtvrt roku v uzavřené místnosti ve vymrzlém domě na Vysočině, kam nepronikne téměř nic zvenčí, neboť koneckonců ony ani žádný okolní svět nepotřebují a ani ho příliš nevnímají. Aktéři nekonečných konverzací jsou zcela zaujati sami sebou, svou duchovní a životní látkou a při, s níž jediné vstupují do kontaktu s ostatními. Postavy jsou tezovitě a jejich úkolem není nic jiného než být mluvčím postavou. Každá reprezentuje jeden úhel pohledu, jenž zůstane během celého románu nezměněn a je kronikářsky či řečnicko-dokumentaristicky zaznamenán, skoro "slovo od slova". Pro lepší představu by bylo možné použít snad příjmu s velmi alternativní formou reality show a la Big Brother, kde se sešli Nietzsche s Dostojevským.

Zajímavý případ představuje loni vydaný objemný román čtyřadvacetileté Marie Michlové Smrt Múz. Celá její pseudohistorická kniha je stvořena z literární inspirace, z nehmotné a abstraktní materie nich a textů jejich obdivovaných autorů – a především z jejího snění o nich. Těmito šťastlivci jsou angličtí romantici, kteří jsou v její knize přivedeni k životu v podobě jakýchsi mluvčích mechanických marionet, se kterými autorka provádí nekonečné cvičení v konverzaci. Text, který takovým způsobem vznikl, snad ani nepotřebuje, ba ni nechce čtenáře. Ideálním čtenářem je totiž sama autorka, která jeho sepsáním provedla velkolepé solipsistické představení, kde sedí jediný divák, tedy ona sama.

Nepřehlédnutelným zjevem nové vlny je Natálie Kocábová, jež – ještě ne plnoletá – nabídlá pohled do svého fantasmagorickými představami ovládaného vnitřního světa, který v průběhu dalšího desetiletí (debutovala v roce 2003) nabral přece jen uměřenější podobu, jejíž výsledkem je letošní "absurdní" román Jmenují se Veronika Peková, kde lze dokonce zahlédnout jakési náznaky konzistentní výpovědi. Tehdy na začátku uvolnilo její plodivé síly zjištění, že věci nejsou tak, jak by měly být, což mělo za následek erupci šokantních obrazů, které dohromady měly dát cosi jako literární dílo.

Nejvýraznější a nejcharakterističtější – řeč tu není o estetické kvalitě – autorkou této ženské vlny je Petra Hůlová. V jejích knihách text roste, bobtná a vzniká jako plod nálad, instinktů, mluvení, pudů a hnutí. Hůlová je génus převtělování: její "autorský subjekt" se vtělí do imaginární bytosti hostitele, respektive hostitelky, kterou vybaví neúnavnými mluvidly, jimiž se spustí monologický tok "zpovědi", což je klíčové slovo její poetiky. Tato samomluva bývá stejná na začátku i na konci, nikam nespěje, negraduje, v jednom monotónním proudu ze sebe souká nekonečné slovní vlákno, do kterého zavinuje čtenářovy smysly a jeho schopnost vnímat ještě obsah, jenž je ale jen tušený a nepodstatný. V jejích knihách se zpovídají různé bytosti, ale to, o čem mluví, nedává dohromady obraz jejich osudu – je to koláž asociativních a na sebe jen volně navazujících hnutí autorčiny mysli. Je omyl považovat její knihy za realistický obraz, byť stylizovaný, nějakého prostředí či kultury. Její knihy nejsou o Mongolsku (Paměť mojí babičce), o stárnoucí prostitutce a stavu sexu v Čechách (Umělohmotný třípokoj), o přechodu ze "socialismu" do "kapitalismu" (Strážci občanského dobra) či o situaci ukrajinských gastarbeitřů (Čechy, země zaslíbená). Její texty jsou umělým světem, chemickou laboratoří slov, která vznikají štěpnou reakcí v

nepřetržitým molekulárním bujením, jež nemá konec ani začátek: dejte mi jen pevný bod a já z něj budu schopna vysoukat pavučinu, již obepnu svět.

Proč člověk čte Čtenář, pokud není založený pouze masochisticky (zcela jistě takoví existují), čte ale též z důvodů osobního uspokojení, které se naplňuje pochopitelně na různé úrovni. Čtení je akt, který probíhá v nějakém čase, stránku obracíme za stránkou a předpokládáme, že jedno bude navazovat na druhé. Obvykle máme představu, že čtené by mělo poskytovat nějaký smysl, a to jak v detailu, tak v celku, mělo by aspoň v zásadních obrysech držet jistou formu a stabilitu. Samozřejmě že takový pohled se může jevit jako nemožně konzervativní, ba falokratický, ale je v něm obsažena i nostalgie po světě, který takové kvality měl. I když i to je jen mužská iluze.

Existuje mnoho sofistikovaných teorií o ženském psaní a mnoho komplikovaných studií o proměnách genderových čili rodových rolí v literatuře a ve společnosti vůbec. Scházejí se konference, kde se přednáší z "genderových" pozic o konceptech, jako je tělesnost, sexualita, jinakost, emocionalita, mluví se na nich jistě o ohlasech mýtů, archetypech a kulturních konvencích a jejich boření a protrhávání.

Prosté rozdělení mezi ženy a muže je samozřejmě tradicionalistické, konzervativní a zcela jistě nejrozumnějšími progresivními genderovými teoriemi překonané, byť ty ho zase znovu vyhroutil. Situaci navíc komplikuje meziprostor třetího pohlaví, které vzhledem k medicínské vědě a postupu v toleranci zabírá stále větší veřejný prostor a svým vlivem zasahuje oba pohlavní póly. "Ženské" rysy v psaní nemusí pak nutně být doménou jen žen a stejně to platí nejspíš naopak. Všechna kategorizace je zjednodušující, ale z něčeho se vyjít musí. Tak tedy muži a ženy. Nakonec se to nějak pozná. Většinou se to pozná hned.

Tento článek byl zповědí literárního recenzenta, ale především čtenáře, který beletristické knihy čte z různých důvodů, některé i proto, že nemusí. Většinou ale vždy s jistou nadějí, že se v nich setká se světem toho druhého. Předpokládá, že onen svět není nikdy úplně jeho, takže v něm bude našlapovat jako cizinec, ale zároveň v něm úplně nezabloudí. Čte je proto, že je zvědavý, baví ho to a chvíle s knihou považuje za velmi příjemný způsob prožívání toho času, který nám byl poskytnut. Tyto sobecké, libidinózní, a tedy přízemní důvody zdaleka nemusí být v rozporu s nároky, které na četbu má, naopak jej mohou utvrzovat a zvedat. Literatura je primárně pro čtenáře, knihy se píšou především proto, aby je někdo četl. U většiny knih našich mladých žen stály u zrodu jiné pohnutky. Není vyloučeno, že ani mnoha mužů to není jiné. Ale ti pro to nemají omluvu.

Při vši úctě k našim spisovatelkám – jejich psaní jejich sexuální přitažlivost nezvyšuje, alespoň tedy ne bezprostředně Tyto ženy nepíšou něco, ale píšou "se". Příkazem, byť třeba podvědomým, je vyjádřit prostřednictvím textu samy sebe. Psaní je pro ně nástrojem sebevyjádření a sebepoznání.

Literatura je primárně pro čtenáře, knihy se píšou především proto, aby je někdo četl. U většiny knih našich mladých žen stály u zrodu jiné pohnutky.

Kdybych hledal jednoho společného jmenovatele, tak je to nápadná vážnost a absence ironického odstupu, ba humoru, tedy jevu zřejmě velmi mužského a antiiluzivního

KRESBA LELA GEISLEROVÁ

Zpracovatel: Anopress IT a.s.

[« zpět na začátek](#)